

2072-4772

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

Збірник наукових праць Інституту психології імені
Г.С. Костюка НАПН України

ТОМ 11

**ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ
ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА
ОСОБИСТОСТІ**

Випуск 12

Київ
Фенікс
2015

УДК 159.9(05)
ББК 88я543 А43

*Друкується за ухвалою Вченої ради Інституту психології імені
Г.С. Костюка НАПН України*

*Свідчення про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія
КВ № 17847-6693ПР від 10.06.2011*

*Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(Постанова Президії ВЛК України №1-05-5 від 1.07.2010)*

i

Головний редактор

Максименко С.Д., дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор.

Редакційна колегія:

Чепелєва Н.В.(заступник головного редактора), дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Моляко В.О.**, дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Балл Г.О.** член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Карамушка Л.М.**, член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Смольсон М.Л.**, член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Кокун О.М.**, член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Швалб Ю.М.**, доктор психол. наук, професор; **Піроженко Т.О.**, доктор психол. наук, ст.н.с.; **Кісарчук З.Г.**, кандидат психол. наук, ст.н.с.; **Семенова Р.О.**, кандидат психол. наук, ст.н.с.; **Слободяник Н.В.**, кандидат психол. наук, ст.н.с.

Редакційна колегія тому:

Москаленко В.В., доктор філософ. наук, професор; **Говорун Т.В.**, доктор психол. наук, професор; **Лавренко О.В.**, кандидат філософ. наук, пр.н.с.; **Дембицька Н.М.**, кандидат психол. наук, пр.н.с.; **Зубіашвілі І.К.**, кандидат психол. наук, ст.н.с.

Рецензенти:

Васютинський В.-З., доктор психол. наук, професор, завідувач лабораторії мас і спільнот Інституту соціальної та політичної психології НАПН України. **Власова О.І.**, доктор психол. наук, професор, завідувач кафедри психології розвитку Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

А. В. П'єздітко

ЗВ'ЯЗОК ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ ІЗ МОТИВАЦІЄЮ
НА ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ / УНИКНЕННЯ НЕВДАЧ ТА
КОМАНДНИМИ РОЛЯМИ СЕРЕД ПРАЦІВНИКІВ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ 17

В. Є. Г. інова

СТЕРЕОТИП ЯК ОСНОВА РИТУАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ
ОСОБИСТОСТІ В КУЛЬТУРІ 26

Т.В. Богдан

ВНУТРІШНІ СУПЕРЕЧНОСТІ ПСИХІКИ ОСОБИСТОСТІ
ЯК ПЕРЕДУМОВА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ 34

І.О. Нондаревська

ФЕНОМЕН ДОВІРИ В ЕКОНОМІЧНИХ ТА МІЖЕТНІЧНИХ
ВІДНОСИНАХ (АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ) 42

Т.В., (и її и. іюк. А. О. Курапов

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК
НА ВИБІР СТРАТЕГІЇ АКУЛЬТУРАЦІЇ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ 50

П. М. Дембицька

МЕТАФОРІЧНІ МОДЕЛІ ОСОБИСТОЇ ВЛАСНОСТІ
У ПІДЛІТКІВ ТА ЮНАЦТВА 61

Г.В. Дьяконов, І.Г. Радул

ПСИХОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ
ЕКОНОМІСТІВ І ЮРИСТІВ ДО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЯВИЩ 71

О.Ю. Дмитренко

ФОРМУВАННЯ СТІЙКОЇ ТЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
ОСОБИСТОСТІ ТА РОЗВИТОК ТОЛЕРАНТНОГО
СТАВЛЕННЯ ДО ІНШИХ 80

О.Ю. Дроздов

УКРАЇНО-РОСІЙСЬКИЙ КОНФЛІКТ ЯК ЧИННИК ДИНАМІКИ
МАСОВОЇ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ МОЛОДІ 90

!^ 978-966-136-253-5 I58K © Інститут психології імені
2072-4772

Г.С. Костюка НАПН України, 2015

ЗМІСТ

Г.М. Бевз

ВІКОВА ДИНАМІКА СЕМАНТИКИ УЯВЛЕНЬ ДОРΟΣЛИХ
ПРО ДІТЕЙ ТА ПРАКТИКА ЗАМІННОГО ДОГЛЯДУ ЗА ДІТЬМИ 10

<i>О.В. Фронти</i> ФАКТОРНА СТРУКТУРА КОМУНІКАТИВНИХ УПОДОБАНЬ ЖИТЕЛІВ ЕТНІЧНОМІШАНИХ РЕГІОНІВ	100	<i>О.В. Костюченко</i> ПЕРЦЕПТИВНА АКТИВНІСТЬ У ФОРМУВАННІ ОБРАЗУ СВІТУ.....	208
<i>Н. Гайсониук</i> КУЛЬТУРНІ ТА ТЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ У СТРУКТУРІ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ ЛОКУС КОНТРОЛЮ.....	109	<i>Н.П. Крейдун, О.А. Невосниа, О.С. ІГи Іванова</i> ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ПРОЦЕСУ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ СИСТЕМНИХ ЗМІН.....	216
<i>О.О. Гарна-Зайко</i> ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ В КОМУНІКАТИВНІЙ СФЕРІ ОСОБИСТОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	120	<i>//. /. Кривоконь</i> СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ	226
<i>Т.В. Говорун</i> ЕКОНОМІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА В ПРИКЛАДНИХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	132	<i>О.В. Куліш</i> ПОДОЛАННЯ КОНФЛІКТУ ЯК ЕТАП ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	235
<i>М.В. Гринців</i> ВАЖЛИВІСТЬ Я-КОНЦЕПЦІЇ У СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ НА ЕТАПІ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ	141	<i>Т.В. Курцева</i> ВПЛИВ ІНТЕРНЕТУ НА ПРОЦЕС СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ	243
<i>А.М. Трись</i> ПСИХОЛОГІЧНА МЕЖА ЯК МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБРАЗУ Я ОСОБИСТОСТІ	149	<i>Я.М. Куценко</i> ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ЕМОЦІЙНИМ ІНТЕЛЕКТОМ І СКЛАДОВИМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ.....	252
<i>Г.О. Гулько</i> МОТИВАЦІЯ ДОСЯГНЕННЯ В КОНТЕКСТІ ЖИТТЄВОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ.....	159	<i>О.В. Лавренко</i> СПІВВІДНОШЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ТА МОРАЛЬНОГО	
<i>Н.А. Гупаловська, Н.І. Левус</i> СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ДО СЕКСУАЛЬНОСТІ ОСІБ З РІЗНИМИ ТИПАМИ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ.....	169		
<i>С.В. Камінська</i> ПРОФЕСІЙНА І&ЧРГІ НАЯВНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА	183		
<i>Г.М. Клибанівська</i> ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ЗАКЛАДІВ ОСВИТИ	191		
<i>Д.О. Коськіна</i> ОСОБЛИВОСТІ САМОСТАВЛЕННЯ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ В ПОДРУЖНІХ СТОСУНКАХ З РІЗНИМ ТИПОМ СТАТЕВО-РОЛЬОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....	201		

2009. – №11(149). Философия. Социология. Культурология. Вып. П С. 47–50.
- Ермолаева Е.П.* Психология профессионального маргинала в социальных видах труда / Е.П. Ермолаева // Психологический журнал. 2001. – Т. 22, № 5. – С. 69–78.
- Кемалова Л.И.* Личность маргинала и возможности ее социализации в условиях транзитивного общества. Монография / Л.И. Кемалова, Ю. Парунова. – Симферополь – Керчь: Таврия, 2010. – 228 с.
- Лантух А.П.* Маргинальна людина в системі координат українського університету ім. В. Каразіна. – Харків, 2002. – С. 275–278.
- Лапина В.Л.* Профессиональная идентичность и маргинализм сквозь призму концепции зоны ближайшего развития / В.Л. Лапина // Сборник Харьковского национального университета им. В. Каразина. – Харьков, 2002. – С. 264–267.
- Ложкин Г.В.* Конфликтные источники профессионального маргинала / Г.В. Ложкин, Н.Ю. Волянок // Горизонты образования. – 2010. №2(30). – С.43–48.
- Маргинальность в современной России : Коллективная монография Балабанова Е.С., Бурлуцкая М.Г. и др. – М. : МОНФ, 2000. – 208 с.
- Плюснин Ю.М.* Проблемы социализации маргинальной личности / Ю. Плюснин // Гуманитарные науки в Сибири. Серия: Философия и социология. – Новосибирск, 1994. – №1. – С. 49–55.
- Стариков Е.Н.* Маргиналы / Е.Н. Стариков // В человеческом измерении. – М.: Прогресс, 1989. – С. 180–200.
- SPYSOK VYKORYSTANYH DZHEREL**
- Atojan A.I.* Sociomarginalistika / A.I. Atojan. – Lugansk, izd.: otdel LI Ukraïny, 1999. – 455 s.
- Блунтова О.Е.* Трудова миграція населення Украïни у соціально-психологічному вимірі [Монографія] / О.Е. Блунтова. – Невсон : РІ, 2011. – 488 с.
- Emchenko D.G.* Marginal'nyj chelovek v kontekste kul'tury transgraničnogo regiona // Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2009. №11(149). Filosofija. Sociologija. Kul'turologija. Vyp. 11. – S. 47–50.
- Ermolaeva E.P.* Psihologija professional'nogo marginala v social'no-znachitel'nyh vidah truda / E.P. Ermolaeva // Psihologičeskij žurnal. – 2001. – T. 22. 5. – S. 69–78.
- Kemalova L.I., Parunova Ju.D.* Lichnost' marginala i vozmožnosti socializacii v uslovijah tranzitivnogo obshhestva. Monografija. – Simferopol' Kerch' : Tavrija, 2010. – 228 s.
- Lantuh A.P.* Marginal'na ljudyna v systemi koordinat ukrai'ns'kogo suspil'stva // trudov Har'kovskogo nac.un-ta im. V. Karazina. – Har'kov, 2002. – S. 275–278.
- Lapshina V.L.* Professional'naja identičnost' i marginalizm skvoz' pri konceptii zony blizhajšego razvitiija // Sb. trudov Har'kovskogo nacional'nogo universiteta im. V. Karazina. – Har'kov, 2002. – C. 264–267.
- Lozhkin G.V.* Konfliktnye istočniki professional'nogo marginalizma / G. Lozhkin, N.Ju. Voljanjuk // Gorizonty obrazovaniija. – 2010. – №2(30) S.43–48.
- Marginal'nost' v sovremennoj Rossii : Kollektivnaja monografija / Balaban E.S., Burluckaia M.G., Demin A.N. i dr. – M. : MONF. 2000. – 208 s.

и уровни проявления тревожности. Представлены результаты исследования ситуационного состояния, реактивной и ситуативной тревожности у студентов. Определен высокий уровень тревожности у студентов-выпускников. **Ключевые слова:** тревожность, напряженность, волнение, «моциональная напряженность», личностная тревожность, ситуативная тревожность, мотивационное состояние.

Постановка проблеми. Життєдіяльність сучасної людини залежить від впливу на неї факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, в котрих певних поєднаннях створюють надзвичайно несприятельний комплекс чинників, що негативно впливають на її психічне здоров'я та викликають переживання психічного стану тривожності. Цей стан? провокують кризи і нестабільність у політичній і економічній сфері, військові дії та тероризм, проблеми в особистому житті та проясненні діяльності. Але окрім глобальних детермінант виникнення тривожності є такі причини, що стосуються кожної людини — це панує з самим собою, внутрішній конфлікт та відсутність можливості чи бажання вирішити складну життєву ситуацію.

Процес навчання у вищій школі досить часто супроводжується ростанням нервово-емоційної напруги з подальшою ескалацією тривоги та страхів і об'єктивно містить багато причин, що викликають тривогу у студентів.

Педагогічна взаємодія, яка заснована на обміні думками, ідеями, цінностями, і не враховує обмін емоціями і переживаннями, може підсилити страхи, особливо у студентів з несформованими здібностями емоційного самоконтролю. Адже страх зазвичай виникає перед невідомим, невдале виконання якої передбачає покарання і втрату чогось, що цілком відповідає багатьом ситуаціям навчальної діяльності особливо ситуаціям іспитів та інших форм контролю знань.

Емоційна напруженість сприяє виникненню стійких негативних емоцій, які можуть бути перенесені іноді на весь навчальний рік що знижує рівень мотивації навчальної діяльності аж до її вичерпання. Значна інтенсифікація емоційної і розумової діяльності може призвести до того, що людина не встигатиме адекватно і швидко реагувати на всю значущу інформацію. Накопичується все більше неввикористаних і нереалізованих емоцій, що зумовлює підвищення нагромадження регуляторних механізмів центральної нервової системи і гальмує життєві процеси організму.

Тривожність обумовлює поведінку студента. Рівень тривоги виражає внутрішнє ставлення студента до певного типу ситуації частково інформацію про характер взаємовідносин між ровесні та дорослими.

Огляд наукових джерел.

Психологи надають значення дослідженню тривожності, оскільки високий рівень її прояву є деструктивною рисою особистості

сприятливо впливає на життєдіяльність людини, знижує рівень розумової працездатності, викликає невпевненість у своїх силах, є умовою формування негативного статусу особистості і конфліктних відносин, створює передумови для агресивної поведінки (М.Левітов, Г.Габдрєєва, Е.Голубєва, О.Кокун, А.Прихожан, І.Пацявічус, Ю.Ханін, Ч.Спілбергер, Д.Тейлор та ін.). Часте і тривале переживання тривоги як стану, формує особистісну властивість - тривожність (М.Левітов, Г.Габдрєєва, А.Захаров, А.Прихожан, О.Прохоров). Особи, що мають високу тривожність, відносять до «групи ризику» за неврологічними та психосоматичними захворюваннями (Н.Жутіков, А.Захаров, А.Кіколов, М.Корольчук, В.Лебедінський, В.Співаковська та ін.). Стан тривожності детермінує не тільки сенсорні, але і більш складні - інтелектуальні процеси.

Аналіз літератури вказує, що проблема тривожності найглибше досліджена в контексті спортивної і навчальної діяльності, дослідженню тривожності в студентські роки також знаходять відображення в роботах психологів (Б.Ананьєв, О.Бодальов, С.Гапонова, Г.Ложкін, Мороз, Н.Пейсахов та ін.).

Зміна звичних умов життя та навчання, високі вимоги до самої роботи студентів у вищій школі, а також зміна соціальних відносин в юнацькому віці викликають значні труднощі та актуалізують стан тривожності.

Як зазначають дослідники, багато студентів скаржаться на підвищену стомлюваність, дратівливість, нервову перенапруженість, яке може провокувати виникнення невротичних і інших психовегетативних захворювань (В.Буйлов, М.Гамезо, К.Роджерс та ін.). У разі неуспішного навчання можуть з'являтися страх і невпевненість в собі, які також детермінують нові афектні переживання.

Як показує огляд науково-психологічної літератури, при достатній глибині дослідження проблеми тривожності в юнацькому віці, не всі проблеми висвітлені глибоко. Недостатньо вивчені та представлені питання, пов'язані з формуванням тривожності у взаємодії соціально-психологічних умов і особистісних особливостей студента в процесі реалізації ним значущих видів діяльності. Для студентів - це навчальна діяльність та професійне становлення.

Мета дослідження: виявлення рівня особистісної та ситуативної тривожності студентів аграрних навчальних закладів вищої школи.

Об'єктом дослідження стали студенти Вінницького національного аграрного університету факультетів: менеджменту та права, агрономічного та механізації сільського господарства. В роботі досліджено психічний стан тривожності в умовах пізнавальної та навчальної діяльності.

У нашому емпіричному дослідженні брали участь 394 студенти. Вони були розподілені на три групи за етапами навчання: початковий етап навчання — 90 студентів першого курсу; основний етап навчання — 100 студентів другого курсу; завершальний етап навчання — 204 студенти старших курсів.

ня - 219 студентів з другого (59 осіб), третього (90 осіб) та четвертого курсів (70 осіб); завершальний етап — 85 студентів п'ятого курсу (40 осіб) та магістрантів (45 осіб). Похибка результатів дослідження становить 1,97 %, що дає змогу вважати результати репрезентативними.

На формувальному етапі (у психокорекційній програмі) взяли участь 74 студенти. На етапі контрольного тестування з метою ви» значення ефективності формувального етапу дослідження контрольну групу склали студенти цього ж університету у кількості 38 осіб.

Ми досліджували прояв негативного астеничного стану тривожності у студентів. Надмірна збудливість і хвилювання можуть спричинити такі негативні явища, як емоційна нерівноваженість, підозріливість, не володіння собою.

У процесі експериментальних психофізіологічних досліджень у лю* дей, що перебувають у стані тривожності, фіксуються у різних сполученнях та ступенях прояву такі вегетативні реакції, як тремор пальців, почервоніння або збліднення обличчя, відсутність апетиту, пітливість долонь та чола, втрата голосу та ваги, головний біль, втома. І боку сенсорних процесів спостерігаємо гальмування, а з боку моторики — підвищення напруження скелетних м'язів, моторний неспокій [1, с.ПЗ].

Щодо психічних процесів, то потрібно відзначити як загальну тенденцію для усіх негативних емоційних станів погіршення в їхньому функціонуванні, що здійснює негативний вплив на навчальний процес. Так, якщо у стані хвилювання та сорому спостерігаємо незначне гальмування процесів пам'яті та мислення (оволиво логічного), незначні розлади уваги та логіки мовлення, то в стані тривоги на фоні цих змін помітні майже постійні думки про об'єктивну або суб'єктивну загрозу, а в стані страху - значна обмеженість сприймання, мислення, пам'яті через звуження уваги на об'єкті страху.

Стосовно показників діяльності студентів, тобто їхньої працездатності у цих станах, то потрібно відзначити її можливе поліпшення внаслідок легкого хвилювання або тривоги. Виражені (глибокі) стани хвилювання, тривоги, а також такі стани, як страх, гнів, дистрес, фрустрація призводять до дезорганізації поведінки та діяльності людини

Є. Ільїн [2] ототожнює стани хвилювання, боязні, тривоги. Зазіш час, що цей стан виникає у людини перед всякою відповідальною діяльністю, у позитивному вирішенні якої вона невпевнена.

Тривогу трактуємо як емоційний стан гострої безпідставної турботливості, пов'язаної у свідомості людини з прогнозуванням невдідчі, небезпеки або ж в очікуванні чогось важливого, значного для ЛШІ; дини в умовах невизначеності. На відміну від страху, який є біологічною реакцією на конкретну загрозу, тривогу часто вважають переживанням невизначеної, дифузної або безпредметної загрози людини як соціальної істоти, коли перед небезпекою опиняються її цінності, уяв

лення про себе, статус у суспільстві. У зв'язку з цим студенти з піднн

Т.М. Клібанітська ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ...

щеною тривожністю опиняються в ситуації «зачарованого психологічного кола», коли тривожність погіршує можливості студента і результативність його діяльності.

Не дивлячись на те, що тривога - емоція, яку переживають дуже часто, її важко концептуалізувати, а біосоціальна система, в якій вона виникає, дуже складна. Тривога має декілька особливостей - вона завжди переживається як неприємна емоція, хоча деякі люди навмисне шукають такі переживання; завжди негативно забарвлена і спрямована в майбутнє [1, с.ПЗ].

Співвідношення тривоги та поведінки дуже складні. Вони виражаються залежністю в формі ці-подібної кривої. Діяльність може погіршуватись як внаслідок дуже сильної, так і в результаті дуже слабкої тривоги. Тривога може або допомагати, виступаючи каталізатором або заважати діяльності, виступаючи в ролі інгібітора [1, с.ПЗ].

Ч. Спілбергер [3] розглядає тривогу як стан, що характеризується суб'єктивними відчуттями напруги, хвилювання (з фізіологічного боку) — активацією автономної нервової системи. Стан тривоги може змінюватись за інтенсивністю в часі як функція, що дорівнює стресу, в якому знаходиться індивід.

Термін «тривожність» використовується для визначення відносно стійких індивідуальних особливостей в здатності індивіда відчувати цей стан. У цьому випадку тривожність означає рису особистості. Особистісна тривожність не проявляється безпосередньо в поведінці, але її рівень можна визначити, виходячи з того, як часто і як інтенсивно у індивіда виникають стани тривоги. Особистісна тривожність характеризує стійку здатність сприймати велике коло ситуацій як загрозові, реагувати на такі ситуації станом тривоги. Реактивна тривожність характеризується напругою, неспокоєм, нервозністю. Цей стан і виникає як емоційна реакція на стресову ситуацію й може бути різним за інтенсивністю і динамічним у часі. Дуже висока реактивна тривожність викликає порушення уваги (інколи порушення тонкої координації). Висока особистісна тривожність прямо корелює з наявністю невротичного конфлікту, емоційними і невротичними зривами і і психосоматичними захворюваннями [7].

У студентів два місяці на рік триває зимова та літня заліково-екзаменаційна сесія. В цей період інтенсивність навчальної інтелектуальної праці підвищується. У багатьох студентів в цей період (являються негативні емоції, надмірне хвилювання та страх. На психологічному рівні тривожність у студентів виражається в напруженні, стурбованості, нервозності і переживається як невизначеність, безпорадність, безсилля, незахищеність, самотність, загроза невдачі, неможливість прийняти рішення.

Таким чином, розвиток загальної теорії тривоги передбачає, в першу чергу, усвідомлення взаємозв'язків між трьома різними розуміннями тривоги: тривога як стан, що швидко проходить; тривога як склад-

ний процес, що включає компоненти стресу і загрози; а також тривоги (тривожність) як особистісна властивість.

Виходячи з теоретичних положень тривожності, дослідження тривоги повинно розпочинатися з точного визначення особливостей реакцій, що характеризують стан тривоги. Суб'єктивні (феноменологічні) відчуття напруги і небезпеки являють собою основні риси тривоги як емоційного стану. Критерії активності автономної нервової системи ми теж являють собою суттєві показники фізіологічних зрушень, що проявляються в стані тривоги [6].

Для вирішення завдань констатаційного етапу дослідження нами було визначено комплекс психодіагностичних методик: «Діагностик» рівня тривожності» (Ч.Спілбергера - Ю.Ханіна) [8, с. 121], «Діагностика мотиваційних станів» В. Сопова (модифікована А. Прохоровим) [8, с.158].

Бланк шкали самооцінки Ч. Спілбергера вміщує 40 питань* суджень, 20 з яких призначені для оцінки рівня ситуативної тривожності і 20— для оцінки рівня особистісної тривожності. Оцінка тривожності проводиться за підсумковими показниками ріши ці відповідних визначених питань, до яких додається число 35. Підсумковий показник, менший за 30 балів, свідчить про наявність низького рівня тривожності, 30—45 — середнього, вище 45 балів високого [8].

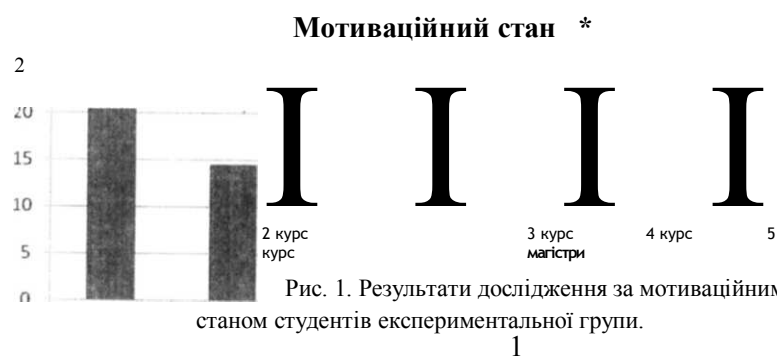

Рис. 1. Результати дослідження за мотиваційним станом студентів експериментальної групи.

Як видно з рисі, найвищий рівень мають показники мотиваційного стану студентів 1 та 5 курсів навчання. Тобто, у студентів 2. і 4 курсів цей стан потребує корекції.

Результати за методикою «Вивчення рівня тривожності» предстали в табл. 1, 2.

Як видно з табл.1, приблизно для половини студентів (44,5%) характерним є середній рівень особистісної тривожності. Він свідчить про те, що це категорія

Рівень особистісної тривожності (ОТ) студентів у % (n=337)

Рівень тривожності	Бали	Рік навчання						Середній показник
		I курс n=90	II курс n=59	III курс n=90	IV курс n=70	V курс n=40	Магістри n=45	
Низький рівень	> 30	6,0	4,0	12,0	0	2,0	0	4
Середній рівень	31-45	54,0	48,0	42,0	33,0	44,0	41,0	44,5
Високий рівень	< 46	40,0	44,0	46,0	67,0	54,0	59,0	51,5

відносно спокійних, достатньо активних та комунікабельних осіб. Хоча трапляються випадки, коли з'являється Квілювання, не мотивоване обставинами.

Більше ніж у половини студентів (51,5%) зафіксовано високий рівень тривожності. Цих студентів відрізняє замкнутість і низька комунікабельність. Як правило, вони неініціативні, що пов'язано з очікуванням невдачі і низькою самооцінкою. Високотривожні студенти схильні сприймати загрозу своїй самооцінці і життєдіяльності в широкому діапазоні ситуацій та реагувати вельми напружено, вираженим станом тривожності. Не привертають до себе уваги оточуючих, намагаються чітко виконувати вимоги, не порушують дисципліну, скромні.

Тривожні студенти, як правило, не користуються високим визнанням та авторитетом в групі, але і не ізольовані, вони частіше не популярні через власну невпевненість. В групі рідко бувають лідером.

Лише у 4% студентів - низький рівень тривожності. Ця категорія студентів комунікабельні та ініціативні, але їм притаманна слабкі емоційна вираженість в різних життєвих ситуаціях, стриманість почуттів.

Важливо, що у досліджуваній вибірці рівень особистісної тривожності у студентів різного року навчання відрізняється. Так, у студентів IV курсу він виявився найвищим (67%). Достатньо яскраво цей

показник виражений і в магістрантів (59%). Тоді як жоден із студентів IV курсу та магістрантів не виявив низького рівня тривожності (0%). Це, на нашу думку, засвідчує високий рівень особистісної тривожності студентів-випускників.

У табл. 2 наведено результати за показниками реактивної тривожності у студентів експериментальної групи.

Рівень реактивної тривожності (РТ) студентів у % (n=337)

Таблиця

Рік навчання	І курс	II курс	III курс	IV курс	Магістранти	Середній показник
Низький						
Середній						
Високий	< 46	30,0	14,0	26,0		7,0

Також показники особистісної та реактивної тривожності у студентів експериментальної групи.

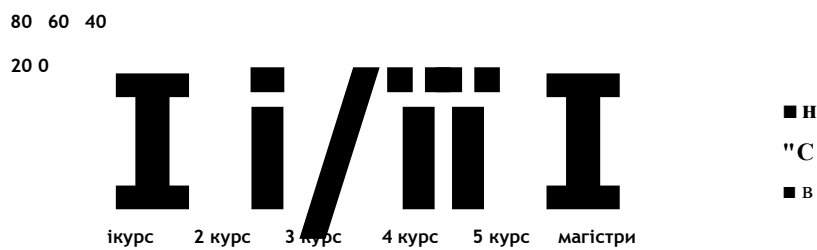
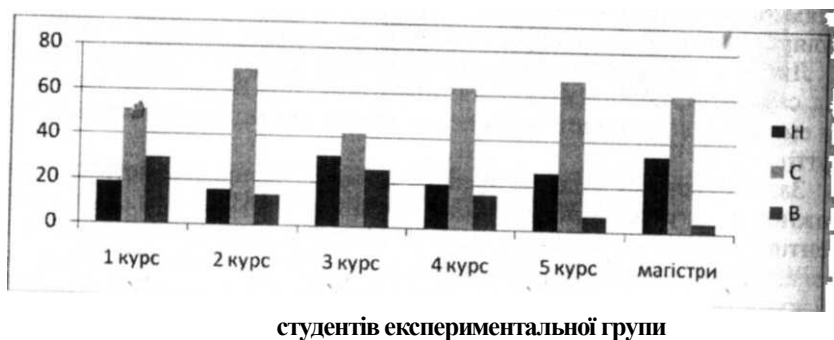

Рис. 2. Показники рівня особистісної тривожності у студентів експериментальної групи

У досліджуваній вибірці студентів рівень особистісної тривожності вірогідно вищий за рівень реактивної тривожності. Отримані нами дані узгоджуються з результатами досліджень, проведених О.Кокуном. Крім того, він встановив незначні статеві відмінності у рівні тривожності студентів: рівень особистісної тривожності у осіб жіночої статі виявився вірогідно вищим, ніж у чоловічої, а в рівні реактивної тривожності вірогідних розбіжностей не виявлено [4, с.157].

Після проведення формульовального етапу дослідження, який складався з психокорекційної програми регуляції психічних станів студентів, було проведено аналіз щодо її ефективності.

Для визначення ефективності психокорекційної програми, що складалася з індивідуальної консультативної роботи, тренінгової програми, після перерви було проведено контрольне тестування серед студентів, які брали в ній участь.

Порівняння отриманих під час контрольного тестування даних здійснювали за допомогою порівняльного аналізу (Т'юо-Келалеа' Тезі), рівень статистичної значущості визначали за допомогою непараметричного статистичного Т-Критерію Уїлкоксона.

Таблиця 3.

Порівняльні дані аналізу показників за результатами констатувального та контрольного етапів дослідження («до» та «після» впровадження психокорекційної програми)

№ з/п	Показники за методиками	Експериментальна група		Контрольна група	
		констат.	"контр.	констат.	контр.
1.	Мотиваційний стан	15,45	20,56**	16,03	16,21
2.	Тривожність:				
	особистісна тривожність	51,67	45,23**	50,84	51,22
	реактивна тривожність	16,33	15,23	16,87	16,74

У табл. 3. примітки: ** - рівень статистичної значущості (p < 0,001); * - рівень статистичної значущості (p < 0,05).

Як видно з таблиці 3., після проведення психокорекційної програми відбулися значні зміни: змінився і мотиваційний стан у бік збільшення (p < 0,001), тобто у студентів значно підвищилася мотивація до навчання. Також значно знизився рівень особистісної тривожності (p < 0,001).

Висновки. Високий рівень тривожності може завадити пройти успішно період навчання у вищій школі. Тривожним студентами властива занижена самооцінка і самоповага, вони не вірять в себе та свої

сили і почуваються самотніми, інтравертованими. А це сприяє н"вноцінному розвитку особистості студента і знаходить відображен його навчальній діяльності та статуси ому положенні в групі. Рез тати досліджень проблеми тривожності дають матеріал для подань"го вивчення емоційних станів студентів, а розроблену нами псих"рекційну програму можна вважати ефективним засобом регуляції хічних станів студентів під час напруженої інтелектуальної діяльї

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ: Корольчук М.С.

- Психологічне забезпечення психічного і фізи здоров'я / М.С. Корольчук, В.М. Крайнюк, А.Ф. Косенко, Т.І. Ко"на. - К.: ВЛАДОС, 2002. - 272с.
- Ильин Е.П. Психофизиология состояний человека / Е.П. Ильин. — і Питер, 2005. - 412 с.
- Спилбергер Ч.Д. Концептуальнїе и методологические проблемы н"вания тревоги //Стресс и тревога в спорте: Международный сб. / Ю.Л.Ханин. — М.: Физкультура и спорт, 1983. - 288 с. Кокун О.М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психологічний аспект забезпечення діяльності: Монографія. — К.: Міле" 2004. - 265 с.
- Пасинкова Н.Б. Связь уровня тревожности подростков с эффективн их интеллектуальной деятельности/ Н.Б. Пасинкова// Психол. 1996. - Т.17. - №1. - С.169-174.
- Симонов П.В. Психофизиология эмоций/ П.В. Симонов// Основы психиологии/Под ред. Ю.И. Александрова. М.: ИПФРО-М, 1998. -С. 143 Козинка С. Гле ейесї оГ пелу ІесЬпоІоеїех рп рЬ халїХ'асїоп аші р^усНохе сотріаїнів / С. Козинка// Лоигпаї оГ Арріїесї РхусЬоІ., Г995. Уої.44. — Р.2 Практикум по психологи состояний: Учебное пособие / Пбд ред. А.О.Прохорова. - СПб: Речь, 2004. - 480 с.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЙНИЙ ПЕРЕКЛАД СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕ.

1. КогоГ'сНик М.8. РЫПОЮ^ІСППЕ габе/ресЬепш'а рхіЬсЬлоео і Гігіс гсіооу'іа / М.8. КогоГ'сНик, У.М. Країш'ик, А.Р. Ко.хенко, Т.І. Коспенгі К: УІА008, 2002. - 272 8.
 2. П'пн Е.Р. РмпоГшоІоеуа 808Іојани сіїеїоуека / Е.Р. П'пн. — 8РЬ.: 2005. - 412 8.
 3. ЗріПегвер СЬ.О. КонсерїнаГпве і теїхІоІоеїсНехкіе ргоЬІету І88Іек>у Ігіуо^ї // 8ІГЕ88 і Ігеуоґа у врогіе: Мерїїектаґосїпу) хЬ. / 808І. Ін.Б.Нал М.: ШґкиГЧига і зрогі, 1983. - 288 8.
 4. Козин О.М. Оріїтіґаспа асіарїасїїпп то/ іїїїоуеїеї Ысїїїп: р8ІЬон2ІоІоґІС> аярекі гаЬегресЬеппїа сіуаГшкі: Моно@гаГма. - К.: Міїепїт, 2004. — і
 5. Разупкоуа N.3. 8у)аг' іґоудїа Ігеуоґїїнохїї росїґохікоу 8 Іепект.їупс*1'х іпїеІІекїнаГшїї <Іе)аІеґпо5(ї / І'Ч.В. Равупкоуа // РкіНоІ. гЬїпг. 1996. — Т.І № 1. - 8. 169 - 174.
 6. Зїтопоу Р. V. РзїбоГігіоІоеца] етосу / Р.У. 8шпопоу // Овпоуу рзїбоПгіо' / Росїґесї. Ін.І. АІеґґаг<Іґоуа. М.: ІРРКО-М, 1998. - 8. 143 - 167.
 7. Козинка С. Гле ейесї оГ пелу ІесЬпоІоеїех оп Іоб халїХ'асїоп аші рвусЬово сотріаїнів / С. Козинка // Лоигпаї оГ Арріїесї РхусЬоІ., 1995. Уої. 44 Р.21 - 34.
- Д. О. Коськіна ОСОБЛИВОСТІ САМОСТАВЛЕННЯ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ В ПОДРУЖНИХ...
8. РгактЛкит рорзїпоїо^ї 808Іоїану: 1_ІсЬеЬное роаоЬїе/ Росїґесї. ргоГ. А.О.РгоЬого-уа. - 8РЬ: КесЬ', 2004. - 480 8.

ЮуЬанїУзка Т.М. ТЬе ргоЬІет оГ р\$успоки>ісaІ зїміу оС апхїеїу іп хїсїенїх оГ пі>Ьег <Кїса(їонаІ іпхШїїопх
ТЬе аґїїсїе йеаІ8 \упЬ апаІу8І8 оГ тепаї 5Ше оГ апхїеїу іп 8їсїенї8 оГ Ыї\$нег есісїаїонаї нїхшїкїоП8. Е)еІегтіпанІ8, уеЬеїаїїуе геасїоив, тапїГевїаїоп оГ вуґріотх асїї Іесуеї8 оГ апхїеїу аге іпуезїїваїесї. ТЬе гевиїїз оГ хїсїенїх оГ тоїїуаїїонаї 8ІаІе, геасїїуе асїї Шїаїїонаї апхїеїу іп 8Ісїенї8 аге ргевенїесї. Ні^Ь Іесуеї оГ апхїеїу іп еґапЧкпе 8Ішїенї8 і8 сіеїесїесї. Кеулуоґсіх: апхїеїу, 8ІГЕ88, ехсіїетенї, еґоїїонаї Іепвіоп, регеонаї апхїеїу, хїїнаїїонаї апхїеїу, тоїїуаїїонаї віаїе.

УДК 159.923.2

Д.О. Коськіна

ОСОБЛИВОСТІ САМОСТАВЛЕННЯ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ В ПОДРУЖНИХ СТОСУНКАХ З РІЗНИМ ТИПОМ СТАТЕВО-РОЛЬОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Д.О. Коськіна. Особливості самоставлення осіб, які перебувають в подружніх стосунках з різним типом статево-рольової взаємодії. У статті наводяться результати емпіричного дослідження особливостей самоставлення осіб, які перебувають в авторитарних або егалітарних стосунках в парі. Проводиться теоретичний аналіз дослідження самоставлення в психологічній літературі та обґрунтовується доцільність вивчення особливостей самоставлення у осіб з різним типом статево-рольової взаємодії в парі.

Автор аналізує ті аспекти самоставлення, які найбільшою мірою характерні для індивідів, що будують свою подружню взаємодію на егалітарних засадах. Аналогічним чином розглядаються й індивідуальні особливості самоставлення осіб, чий подружній стосунок мають авторитарний характер. У статті зроблена спроба узагальнення та інтерпретації отриманих результатів, а також наведені пропозиції щодо подальших досліджень відмінностей між представниками різних типів статево-рольової взаємодії у ставленні до себе, у саморозумінні, самооцінці та інших аспектах власного Я.

Ключові слова: авторитарні стосунки, егалітарні стосунки, самоставлення, статево-рольова взаємодія.

Д.А. Коськіна. Особенности самоотношения индивидов, состоящих в брачных отношениях с разным типом полоролевого взаимодействия. В статі* представлені! результати змпирического иселедования особенностей самоотношения индивидов, находящихся в авторитарных йди эгалитарных отношениях в паре. Проводится теоретический анализ иселедования самоотношения в литературе и обосновывается целесообразность изучения особенностей самоотношения у лиц с разным типом полоролевого взаимодействия.